

Številka: 350-8/2009-1

Datum: 14. 4. 2009

DRŽAVNE SMERNICE ZA KULTURNO- UMETNOSTNO VZGOJO V VZGOJI IN IZOBRAŽEVANJU

Ljubljana, april 2009

Nacionalne smernice za kulturno-umetnostno vzgojo so pripravili člani in članice Razširjene medpredmetne skupine za kulturno vzgojo v aprilu 2009:

Vlado Pirc, prof., Zavod RS za šolstvo, predsednik
mag. Nataša Bucik, Ministrstvo za kulturo
Nada Požar Matijašič, dipl. psih., Ministrstvo za šolstvo in šport, Urad za razvoj šolstva
mag. Vida Gomivnik Thuma, Zavod RS za šolstvo
dr. Barbara Sicherl Kafol, Pedagoška fakulteta, Univerza v Ljubljani
dr. Staša Tome, Prirodoslovni muzej Slovenije
Marjan Prevodnik, prof., Zavod RS za šolstvo
dr. Dimitrij Beuermann, Zavod RS za šolstvo
Nives Markun Puhan, prof., Zavod RS za šolstvo
Urška Stritar, prof., Zavod RS za šolstvo
Vojko Kunaver, prof., Zavod RS za šolstvo
Tomaž Habe, prof., Društvo slovenskih skladateljev
Ira Ratej, dipl. dramaturginja, Mestno gledališče ljubljansko
dr. Mladen Jernejec, Šola za risanje in slikanje
Nina Meško, prof., Javni sklad RS za kulturne dejavnosti
dr. Igor Koršič, Akademija za gledališče, radio, film in televizijo
dr. Ernest Ženko, Univerza na Primorskem
Primož Plevnik, prof., Zavod RS za šolstvo
Nataša Mihelič Kolonič, prof., Ministrstvo za šolstvo in šport

1. UVOD

Kulturna vzgoja in umetnostna vzgoja postajata v tem stoletju pomembni temi v evropskih in svetovnih krogih na področju izobraževanja in kulture, kar dokazuje nastanek več pomembnih dokumentov. V Sloveniji pomen kulturne vzgoje izpostavljata že Nacionalna programa za kulturo 2004–2007 in 2008–2011. Na UNESCO-vi prvi svetovni konferenci o umetnostni vzgoji (marec 2006) je nastal pomemben dokument, t. i. Smernice za umetnostno vzgojo (Road Map for Arts Education)¹. Te smernice poudarjajo pomembnost umetnostne vzgoje za oblikovanje družbe, temelječe na ustvarjalnosti. Istega leta so sledila Priporočila Evropskega parlamenta in Sveta o ključnih kompetencah (zmožnostih) za vseživljenjsko učenje², ki v nabor osmih ključnih kompetenc vključujejo tudi *kulturno zavest in izražanje*³. Da je razvoj in spodbujanje ustvarjalnosti in inovativnosti v izobraževanju ter usposabljanju ena temeljnih, jedrnih funkcij in nalog vsakega izobraževanja, so posebej izpostavili tudi Svet Evropske unije in predstavniki vlad držav članic (maj 2008)⁴. Teh osem ključnih kompetenc vključuje tudi Strategija vseživljenjskosti učenja v Sloveniji (2007)⁵.

Kulturna vzgoja je poudarjena tudi v Nacionalnem programu za kulturo 2008–2011⁶ (v nadaljevanju NPK 2008–2011), temeljnem strateškem dokumentu slovenske kulturne politike, ki ga je aprila 2008 sprejel Državni zbor Republike Slovenije. To kaže skrb za sistematično kulturno vzgojo, hkrati pa je tudi za kulturo življenjskega pomena, da je vključena v celoten vzgojno-izobraževalni proces ter da je otrokom in mladim dostopna v okviru javne kulturne infrastrukture. V Strategiji razvoja Slovenije 2007–2013⁷ je posebej poudarjeno, da je treba slediti skrbi za kulturno identiteto in spodbujati kulturno raznolikost. Kultura je namreč zgodovinski temelj nacionalne identitete, ta pa je osrednji element sodobne evropske prepoznavnosti slovenske države. Pomemben dokument je tudi Strategija vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj (UNECE, 2005)⁸, ki poudarja pomen poznavanja in spoštovanja lastne in tuje kulture ter kulturne raznolikosti za trajnostni razvoj. Na osnovi tega dokumenta so bile v Sloveniji pripravljene Smernice vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj od predšolske vzgoje do douniverzitetnega izobraževanja (2007). V tem dokumentu je eno od prednostnih področij vzgoje in izobraževanja za trajnostni razvoj

¹http://portal.unesco.org/culture/en/files/30335/11815788433roadmap_final_sept2006.doc/roadmap_final_sept2006.doc

² Uradni list Evropske unije, L 394/10, 30. 12. 2006

³ Kulturna zavest in izražanje

Opredelitev:

Spoštovanje pomena kreativnega izražanja zamisli, izkušenj in čustev v različnih medijih, vključno z glasbo, upodabljalnimi umetnostmi, literaturo in vizualnimi umetnostmi.

Bistveno znanje, spretnosti in odnosi, povezani s to kompetenco:

Kulturno znanje vključuje zavest o lokalni, nacionalni in evropski kulturni dediščini ter njenem mestu v svetu.

Zajema osnovno poznavanje glavnih kulturnih del, vključno s popularno sodobno kulturo. Bistveno je razumeti kulturno in jezikovno raznovrstnost v Evropi in drugih regijah po svetu, potrebo po njeni ohranitvi ter pomen estetskih dejavnikov v vsakdanjem življenju.

Spretnosti vključujejo priznavanje in izražanje: upoštevanje in uživanje v umetnostnih delih ter predstavitev ter samoizražanje skozi različne medije z uporabo posameznikovih prirojenih sposobnosti. K spretnostim spada tudi sposobnost za povezovanje lastnih ustvarjalnih in izraznih pogledov z mnenji drugih in za prepoznavanje družbenih in gospodarskih priložnosti v kulturni dejavnosti. Kulturno izražanje je bistveno za razvoj ustvarjalnih spretnosti, ki jih je mogoče prenesti na več poklicnih področij.

Pravo razumevanje lastne kulture in občutek identitete sta lahko osnova za odprt odnos in spoštovanje do različnosti kulturnega izražanja. Pozitiven odnos zajema tudi ustvarjalnost, pripravljenost za negovanje estetskih možnosti z umetnostnim izražanjem in sodelovanje v kulturnem življenju.

⁴ Uradni list Evropske unije, C 141/17, 7. 6. 2008

⁵ http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/razvoj_solstva/vzgoja_in_izobrazevanje_za_trajnostni_razvoj/

⁶ www.kultura.gov.si

⁷ Strategija razvoja Slovenije: http://www.slovenijajutri.gov.si/fileadmin/urednik/dokumenti/strategija_razvoja_slovenije.pdf

⁸ Vse dokumente o temi trajnostnega razvoja najdete na:

http://www.mss.gov.si/si/delovna_podrocja/razvoj_solstva/vzgoja_in_izobrazevanje_za_trajnostni_razvoj/

poznavanje različnih področij kulture in s tem povezano spodbujanje ustvarjalnosti in kulturne dejavnosti.

Kulturna vzgoja se po svoji vsebini in poslanstvu pojavlja na presečišču kulturnega in vzgojno-izobraževalnega sektorja, zato je skladno z NPK 2008–2011 skrb zanjo naloga Ministrstva za kulturo in Ministrstva za šolstvo in šport. Obe ministrstvi si bosta posebej prizadevali za tvorno partnerstvo med vzgojno-izobraževalnimi in kulturnimi ustanovami ter skrbeli tudi za partnerstvo z drugimi vladnimi resorji in ustanovami z različnih področij, saj je doseganje ciljev, ki so postavljeni v NPK 2008–2011, ključnega pomena in zahteva združevanje moči vseh družbenih dejavnikov.

Nacionalne smernice za kulturno-umetnostno vzgojo v izobraževanju (v nadaljevanju Smernice) pojasnjujejo in ozaveščajo njeno vlogo pri izboljševanju kakovosti izobraževanja in razvijanju posameznikove ustvarjalnosti ter poudarjajo pomen umetnosti in kulture za družbo 21. stoletja. Opozarjajo na potrebo po tesnejšem povezovanju kulture, znanosti in izobraževanja ter na pomen nadarjenosti in ustvarjalnosti vsakega posameznika, ki ju razvija prav kulturno-umetnostna vzgoja. Cilji kulturno-umetnostne vzgoje se z medpredmetnimi povezavami in dejavnostmi uresničujejo v celotnem vzgojno-izobraževalnem procesu v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah. Uresničevanje ciljev kulturno-umetnostne vzgoje prispeva tudi k razvijanju splošne kulture.

Smernice so pomembne tudi zato, ker opredeljujejo kulturno-umetnostno vzgojo ter uvajajo enotno razumevanje tega koncepta v izobraževanju. Namenjene so strokovnim delavcem v vrtcih in šolah, zaposlenim v kulturnih ustanovah, umetnikom, politikom, staršem ter širši javnosti.

2. OPREDELITEV POJMA KULTURNO-UMETNOSTNA VZGOJA

V različnih družbenih okoljih je koncept kulture pojmovan zelo različno; zaradi kompleksnosti in različnih vidikov ga je težko enoznačno in jasno opredeliti. Kultura namreč zajema umetniške dosežke, rezultate človeškega dela, moralo, zakone, verovanja, znanja in navade – gre torej za skupek dosežkov in vrednot, ki so rezultat človekovega delovanja, mišljenja in ustvarjanja.

Da bi široko pojmovanje kulture za vzgojno-izobraževalne namene v skladu s cilji kulturne vzgoje v NPK 2008–2011 zamejili, namesto zveze 'kulturna vzgoja' uporabljamo poimenovanje 'kulturno-umetnostna vzgoja'. S tem želimo v Smernicah izpostaviti predvsem umetnostni vidik kulture.

Seznam področij v skladu s cilji kulturno-umetnostne vzgoje⁹ vključuje in povezuje:

- bralno kulturo,
- film in avdiovizualno kulturo,
- glasbeno umetnost,
- intermedijske umetnosti (multimedija),
- kulturno dediščino in tehniško kulturo,
- likovno umetnost (slikarstvo, kiparstvo, fotografija, arhitektura, oblikovanje ...) in
- uprizoritvene umetnosti (gledališče, lutke, sodobni ples ...).

Ta seznam področij je odprt in nikakor ni dokončen.

Bistvo sodobne kulturno-umetnostne vzgoje je njena kroskurikularnost – vpeta je v vsa področja dejavnosti, učne predmete in druge šolske dejavnosti. Predstavlja temelj za posameznikov ustvarjalni odnos do kulture ter razumevanje njenega pomena za razvoj

⁹ NPK 2008–2011.

človeške družbe. Prispeva k celovitemu razvoju osebnosti vsakega posameznika, sooblikuje njegovo estetsko občutljivost, kulturno zavest in izražanje ter vzpodbuja vseživljenjsko učenje. Otrokom in mladini pomaga spoznavati kulturo lastnega naroda in graditi zavest o pripadnosti tej kulturi; spodbuja tudi spoštljiv odnos do drugih kultur in medkulturni dialog.

Temeljni namen kulturno-umetnostne vzgoje je pri posamezniku vzbuditi željo in potrebo po sodelovanju v kulturnem, predvsem umetniškem izražanju – tako v smislu lastnega ustvarjanja kot uživanja v umetniškem izražanju drugih.

Kulturno-umetnostna vzgoja prispeva k razvoju posameznikovega dejavnega odnosa do umetnosti oz. kulture, spodbuja njegovo domišljijo, ustvarjalnost, iniciativnost, inovativnost, tolerantnost ... Razvijanje teh veščin in zmožnosti omogoča posameznikovo osebno rast, spodbuja različne načine mišljenja in ravnanja ter predstavlja osnovo za družbo, ki temelji na znanju, ustvarjalnosti in strpnosti.

3. CILJI KULTURNO-UMETNOSTNE VZGOJE

Cilji kulturno-umetnostne vzgoje se medsebojno prepletajo in dopolnjujejo.

1. Uresničevanje temeljne človekove pravice do izobraževanja in sodelovanja na kulturnem področju

Mednarodni dokumenti¹⁰ zagotavljajo vsakomur, da sodeluje v kulturnem življenju kot ustvarjalec kulturnih dobrin in storitev, posrednik ali kot sprejemnik. Kultura je prepoznana kot kvaliteta posameznikovega vsakdanjega življenja. Kakovostna kulturno-umetnostna vzgoja zagotavlja ustrezno uresničevanje te pravice v procesu izobraževanja.

2. Razvijanje ustvarjalnosti

Kulturno-umetnostna vzgoja spodbuja razvijanje posameznikove ustvarjalnosti v skladu z njegovimi potenciali.

3. Razvijanje individualnih sposobnosti

Kulturno-umetnostna vzgoja spodbuja razvoj čustveno-motivacijskih, socialnih, spoznavnih ter telesno-gibalnih kompetenc. Spodbuja domišljijo, iniciativnost, inovativnost, svobodo in kritično mišljenje, krepí avtonomijo, zavest o kulturni identiteti itn. Omogoča torej celostni razvoj posameznika.

4. Izboljšanje kakovosti izobraževanja

Uvajanje kulturno-umetnostnih vsebin dviga raven vzgojno-izobraževalnega dela, spodbuja medpredmetno povezovanje, prenos znanj in spretnosti med različnimi predmeti in področji ter nadgrajuje cilje splošnih in strokovnoteoretičnih predmetov, praktičnega pouka in področij dejavnosti. Uvajanje kulturno-umetnostnih vsebin se smiselno vključuje v življenje in delo vrtca/šole: v središče postavlja otroka/mladostnika, razvija njegove zmožnosti, nadarjenost ter upošteva njegove interese.

5. Razvijanje estetske občutljivosti in kritičnega odnosa do kulture in umetnosti

Kulturno-umetnostna vzgoja prispeva k razvijanju estetske občutljivosti, k oblikovanju temeljnih kulturno-umetniških vrednot ter razvijanju kritičnega in samokritičnega ter dejavnega odnosa do kulture in umetnosti. Doživljanje in podoživljanje kulturnih stvaritev omogoča razvoj estetskih vrednot.

¹⁰ Splošna deklaracija o človekovih pravicah, 1948:

<http://www.pgeu.net/dirs/pge/pge05/100157/e100157.html> in <http://www.un.org/Overview/rights.html>

Konvencija o otrokovih pravicah, 1989, <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=105>

6. Izražanje kulturnih raznolikosti

Kulturno-umetnostna vzgoja spodbuja posameznika k zavedanju in izražanju lastne kulture, mu omogoča spoznavanje drugih kultur, uči in krepi strpnost in razumevanje drugačnosti ter medkulturni dialog; prispeva tudi k posameznikovi vključenosti v družbo.

7. Dviganje ravni kulturne zavesti

Kakovostna kulturno-umetnostna vzgoja otrok/mladostnikov zagotavlja dviganje ravni kulturne zavesti, kot jo opredeljujeta Evropski parlament in Svet (ključna kompetenca kulturna zavest in izražanje, opomba št. 3). Kulturna zavest ljudi je eden izmed pogojev za njihovo vključenost v odprto družbo, ki temelji na avtonomiji in svobodi posameznika. Tako kultura postane povezovalni dejavnik družbenega razvoja.

8. Zavedanje pomena nacionalne kulturne dediščine

Kulturno-umetnostna vzgoja omogoča spoznavanje in zavedanje pomena kulturne dediščine. Spodbuja varovanje in ohranjanje kulturnih stvaritev, ki so pomembne za nacionalno, evropsko in svetovno kulturno dediščino.

4. NAČELA

Načela niso razvrščena po pomembnosti; izpostavljajo posamezne vidike kakovostnega udejanjanja kulturno-umetnostne vzgoje.

Načelo pomena kulturno-umetnostne vzgoje

- Ozaveščanje strokovne in druge javnosti o pomenu kulturno-umetnostne vzgoje za družbo kot celoto.

Načelo kroskurikularnosti

- Uveljavljanje kulturno-umetnostne vzgoje kot kroskurikularne vsebine v učnih načrtih vseh predmetov in področij dejavnosti.

Načelo dostopnosti in obveščenosti

- Zagotavljanje regionalne pokritosti vseh oblik kulturno-umetnostne vzgoje (formalnih, neformalnih, priložnostnih) ter dostopnosti kulturnih dobrin;
- zagotavljanje informiranosti o ponudbi kulturnih ustanov na nacionalnem, regionalnem in lokalnem nivoju.

Načelo kakovosti in ustreznosti

- Zagotavljanje kakovostne ponudbe kulturno-umetnostnih dejavnosti in vsebin, ki ustrezajo razvojnemu obdobju otrok/mladostnikov.

Načelo enakih možnosti in upoštevanja različnosti

- Zagotavljanje enakovrednih pogojev za razvoj vsakega otroka/mladostnika;
- upoštevanje značilnosti starostnega obdobja in skupinskih razlik (glede na spol, socialno in kulturno poreklo, svetovni nazor ipd.) ter ustvarjanje pogojev za njihovo izražanje.

Načelo svobode in demokratičnosti

- Zagotavljanje posameznikove pravice do svobodnega izražanja in sodelovanja pri izbiri dejavnosti s področja umetnosti in kulture;
- upoštevanje svobode in odgovornosti ustvarjalca in prejemnika.

Načelo medkulturnega dialoga

- Zagotavljanje možnosti za poznavanje, ustvarjanje, vrednotenje, (po)doživljanje in predstavljanje lastne kulture, zaznavanje, razumevanje in sprejemanje drugačnosti, premagovanje predsodkov do drugih kultur, primerjanje kultur, vzgajanje k strpnosti ter ohranjanje oz. nadgrajevanje lastne identitete in kulture;
- vključevanje različnih kultur v vzgojno-izobraževalno delo in omogočanje izkustvenega spoznavanja kulturnih razlik.

Načelo razvojno-procesnega pristopa

- Zagotavljanje razvojno-procesnega učenja, ki spodbuja posameznikove lastne strategije razumevanja, izražanja in razmišljanja.

Načelo partnerstva

- Poudarjanje pomena partnerskega povezovanja in sodelovanja različnih subjektov na posameznih ravneh družbe: povezovanje na nacionalni, regionalni in lokalni ravni, na ravni vrtcev, šol in kulturnih ustanov, med strokovnimi delavci v vzgoji in izobraževanju, med umetniki oz. delavci kulturnih ustanov ter med vzgojno-izobraževalnimi ustanovami in družinami;
- vzpostavljanje partnerskega mednarodnega sodelovanja;
- upoštevanje timskega načrtovanja in izvajanja, horizontalne in vertikalne povezanosti med izvajalci, sodelovanja z družbenim okoljem in specifične kulturne okolja.

Načelo strokovnosti

- Omogočanje, da strokovni in kulturni delavci, ki sodelujejo v vzgoji in izobraževanju, v procesu izobraževanja pridobijo ustrezna znanja in veščine za udeležbo v kulturno-umetniški vzgoji;
- zagotavljanje nadaljnjega izobraževanja in usposabljanja ter nadgrajevanja že pridobljenih znanj;
- zagotavljanje možnosti, da strokovni delavci v vzgoji in izobraževanju ter umetniki in strokovni delavci s področja kulture spoznajo dodano vrednost medsebojnega sodelovanja.

Načelo načrtovanja, spremljanja in vrednotenja

- Izpostavljanje pomembnosti načrtovanja z upoštevanjem razvojno-procesnega pristopa, spremljanja in vrednotenja dejavnosti na področju kulturno-umetniške vzgoje za zagotavljanje uspešnega izvajanja teh dejavnosti.

Načelo aktualnosti in sodobnosti

- Zagotavljanje dostopnosti do novih in sodobnih kakovostnih kulturno-umetniških vsebin, praks, zvrsti, procesov ...

Načelo spodbujanja raziskovalnega dela

- Pridobivanje strokovnih argumentov o pomembnosti kulturno-umetniške vzgoje.

Načelo zagotavljanja materialnih in prostorskih pogojev

- Zagotavljanje ustreznih materialnih in prostorskih pogojev za organiziranje in izvajanje kulturno-umetniških dejavnosti.

5. DIDAKTIČNO-METODIČNA IZHODIŠČA

Strokovnjaki s področja šolstva, kulture in umetnosti omogočajo in pomagajo otrokom/mladini spoznavati različna področja kulture: glasbeno umetnost, likovno umetnost, gledališče, ples, film, bralno kulturo in kulturno dediščino. Z raznovrstnimi didaktičnimi pristopi jih spodbujajo k ustvarjalnosti v izražanju, spremljanju kulturnih dejavnosti in aktivnemu vključevanju vanje. S kulturno-umetnostno vzgojo navajajo udeležence vzgojno-izobraževalnega procesa na vrednotenje kulture in umetnosti ter razvijajo njihovo zmožnost kritičnega presojanja. Zavedajo se, da metode, ki so lastne umetniški izkušnji in ustvarjanju, pomembno prispevajo k izvajanju kurikula. Pri tem je nujno, da se vzgojitelji in učitelji vseh predmetov povezujejo med seboj in z zunanjimi izvajalci/ustvarjalci ter kulturno-umetnostno vzgojo načrtno vključujejo v dejavnosti v vrtcih in šolah (področja dejavnosti, pouk posameznega predmeta, dnevi dejavnosti, izbirne vsebine, interesne dejavnosti, projekti ...).